

oppositions as a mental background of the world model. Research was carried out on the material of poems collection «Vorozhba vitru» («Divination of Wind»).

Keywords: *world model, conceptual and individual-author world model, model-analog, model-example, lyric hero, active introvert, passive extravert, introvert and extravert, introvert and extravert creative type, index, metaphor, comparison.*

УДК 821. 161 «15»

Бунчикова О., магістрант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО РЕНЕСАНСУ

У статті досліджується феномен українського літературного Ренесансу, окреслюються його хронологічні межі, визначається коло авторів, аналізуються їхні твори. Зокрема, зроблено акцент на творчих феноменах Юрія Дрогобича, Павла Русина, Себастьяна Кленовича, Миколи Гусовського. Проаналізовано ідеї антропоцентризму, гуманізму, національного усвідомлення та ін.

Ключові слова: *український літературний Ренесанс, Відродження, Юрій Дрогобич, Павло Русин, Себастьян Кленович, Микола Гусовський, антропоцентризм, гуманізм, національне усвідомлення.*

Духовні та ідейні джерела української літератури ґрунтуються на книжних традиціях численних поколінь автохтонів, які мешкали на теренах Русі-України від найдавніших часів. Питання українського літературного Ренесансу як одного з таких джерел до цього часу є маловивченим і дискусійним. Деякі дослідники заперечують наявність в історії української літератури доби Відродження, інші ж говорять про його елементи. Проте остаточне з'ясування цього питання потребує модерних наукових студій над спрямуванням і спектром письменства XVI ст. Окремі аспекти українського літературного Ренесансу вивчалися у працях В. Крекотня, Б. Криси, В. Литвинова, О. Мишанича, Д. Наливайка, В. Шевчука, В. Яременка, проте до цього часу залишається низка питань дискусійних і мало з'ясованих.

Мета нашої статті полягає в системному аналізі художньо-естетичного осмислення феномену українського літературного Ренесансу (Відродження),

що хронологічно збігається з XVI і початком XVII століть. Актуальність праці зумовлена необхідністю представити сучасну інтерпретацію ренесансних ідей у літературі означеного періоду. Попередні студії над цим питанням базуються переважно на увазі до історичних, філософських, правових, культурних проблем. Натомість актуальним є аналіз художніх текстів, літературного процесу доби. Мета статті полягає у дослідженні феномену літератури XVI–початку XVII ст., з'ясуванні її головної суті. Наукова новизна праці визначається тим, що зроблено спробу проаналізувати художньо-естетичну суть епохи національного Ренесансу.

Українська література XVI–початку XVII ст. представляє собою цікавий і водночас мало вивчений предмет наукового історико-літературного дослідження. Дискусійними є думки вчених щодо визначення означеного літературного періоду як доби Ренесансу чи Відродження. Для нас не є визначальним аналізувати суть цих дискусій, натомість вважаємо за необхідне дати спробу сучасного наукового осмислення художнього утвердження ренесансних ідей письменниками цього періоду.

У радянські часи проблема української літератури у XV ст. на належному науковому рівні взагалі не ставилася. Навіть говорилося про занепад у цей час на українських землях культурного життя, а елементи слов'янського відродження вбачалися тільки у діяльності князя Костянтина Острозького та організованого ним Острозького літературного осередку. Проте існуюча література, написана переважно латинською мовою, але з яскраво вираженим українським національним світоглядом, дає підстави вести мову про культивування українськими письменниками у своїй творчості саме ідей Відродження. Друга половина XV ст. в Україні ознаменована новими суспільно-політичними процесами, які стимулювали розвиток ренесансних ідей. Тоді помер великий київський князь Олелькович і завершилася історія великокнязівської державності. 1453 р. турки захопили столицю Візантії Константинополь, що зумовило політичну і культурну переорієнтацію на Захід. Для українських письменників праці античних мислителів, національна і світова історія стають головними джерелами ідей та образів. Вхідження України до складу Литовсько-Руської держави сприяло формуванню нової ренесансної літератури, сповненої ідей гуманізму, патріотизму національного і конфесійного. Творення текстів латинською мовою інтегрувало їх у загальноєвропейський культурний контекст, сприяло обміну досвідом між націями і державами.

Термін «Відродження» в історії світової літератури означає її перехід від середньовічного типу мислення до того, який інспірований впливами модерної культури, новим баченням життя. Для літератури Ренесансу притаманними є ідеї гуманізму, людської індивідуальності, національної історії й державності,

особисті права і свободи, антропоцентризму. Твори українських письменників доби Відродження характеризуються утвердженням ідеалу свободи, національного типу художнього мислення, усвідомлення себе як представника Русі-України. Література українського Ренесансу представлена творами Й. Верещинського, І. Домбровського, Ю. Дрогобича, П. Русина, М. Гусовського, С. Кленовича, А. Чагровського, І. Туробінського-Рутенця, Г. Чуй-Русина, С. Пекаліда, Я. Щасного-Гербути, С. Оріховського, І. Вишенського, І. Потія, М. Смотрицького, Христофора Фіلالета, Клірика Острозького та ін. Їхній творчості притаманні ідеї антропоцентризму, історичного прагнення українського народу зберегти і розвинути свою культурну і релігійну традиції. Розвиток ренесансно-гуманістичного напрямку в літературі сприяв поступовій переорієнтації від теоцентризму на антропоцентризм.

Загалом український Ренесанс припадає на 80 рр. XV–початок XVII ст. Це був час формування нових художніх течій і напрямків, поява модерних жанрів. І. Франко наголошував на тому, що «нові явища в духовому житті південної Русі виступають фактично аж у XVI ст. Їх виникнення зумовлює велика кількість політичних і цивілізаційних чинників першорядної ваги, а саме: винахід друку і запровадження друкарень на Русі, реформація і пропаганда протестантизму в Литві і в південній Русі, об'єднання Литви і Русі з Польщею в один політичний організм, завершене вікопомним актом Люблінської унії, падіння Константинополя, завойованого турками, а отже, ослаблення духовних і церковних візантійських впливів, а натомість щораз потужніші впливи науки і мистецтва заходу на Литву і Русь, які приходили через торговельні стосунки, через подорожі шляхетських синів за кордон на навчання, через приїзд до краю зарубіжних учених і митців; нарешті, контрреформація, з одного боку католицька (єзуїти і здійснена їхніми стараннями унія грецької церкви з римською), а з другого – православна (братства, ставропігії, братські друкарні і школи)» [6, с. 345].

70-ті рр. XVI ст. в історії української культури і літератури характеризуються ростом національної свідомості в українському суспільстві, піднесенням козацького стану. Важливо, що Литовське князівство, до складу якого входила Русь, свою історико-політичну позицію визначало з точки зору продовження традицій держави Київської Русі. Це засвідчено у «Хроніці» Матвія Стрийковського, поетичній «Похвалі князю Віговту» 1428 року. А державною мовою на цих теренах була руська, православна віра не переслідувалася, а навпаки отримувала всі умови для свого розвитку. На зміну середньовічному принципу теоцентризму (у центрі уваги – Бог як найвища субстанція і основа Всесвіту) приходять теза ренесансного антропоцентризму. Віднині, у центрі – людина як суб'єкт суспільного життя, учасник політи-

ки і духовна субстанція. Людина з її правами, інтересами, в її відношеннях зі владою, монархом, церквою, іншими людьми – така тема стає магістральною для тогочасної літератури. Гуманізм як визначальний принцип українського ренесансного літературного світогляду виражається у поглядах на історію, роль і місце людини в історичному процесі. Українські мислителі розвивають та утверджують принцип активної особистості, національно свідомої. Головними рушіями суспільного прогресу називають мудрість, освіту, знання, інтелект. Інтерес до національної історії виступає тим чинником, котрий формує світогляд особистості та сприяє її національному самоусвідомленню.

Насамперед «до українських гуманістів XV–XVI ст. зараховуємо лише тих, хто сам усвідомлював себе українцем («русином») і постійно на цьому наголошував, тобто будемо застосовувати принцип «самовизначення». ... Конфесіональні чи мовні ознаки при цьому не мають значення як «неправомірні» [4, с. 14]. Ренесансні письменники називали себе рутенцями, русинами, роксоланами, вихідцями із Русі, себто підкреслювали власну національну приналежність. Актуально тема своєї національної приналежності й батьківщини прозвучала у творчості Юрія Дрогобича, Павла Русина, Миколи Гусовського, Себастьяна Кленовича, Симона Пекаліда, Адама Чагровського та ін. як центральна.

Література українського Ренесансу творилися в основному латинською мовою, що сприяло інтеграції національного політичного мислення у загальноєвропейський контекст. Сформувалося кілька різновидів слов'янської літературної єдності: українсько-польська і польсько-українська, українсько-білорусько-литовська (в різних варіаціях), українсько-білорусько-російська, українсько-молдавська, українсько-сербська та ін. Література, створена латинською мовою, є складовою багатьох національних культур. Цілком закономірно, що творчість одного і того ж мислителя «беруть до свого національного вжитку кілька народів...: це ознака більше єдності, а не роз'єднаності» [7, с. 11].

Одним із перших гуманістичних авторів доби Відродження є Юрій Дрогобич (справжнє прізвище – Юрій Михайлович Котермак (чи Донат). Виходець із Дрогобича навчався у Болонському та Краківському університетах, установив зв'язки з представниками італійського Відродження. 1468 р. в Болонському університеті він став першим доктором вільних мистецтв і медицини, а в 1481 р. обійняв посаду ректора цього університету. Його перу належить книга «Прогностична оцінка поточного 1483 року магістра Юрія Дрогобича із Русі, доктора мистецтв і медицини Болонського університету». Це – перша друкована книга українського автора, яка містить знання з літератури, філософії, астрономії, географії. Всупереч вченню католицької церкви про римського папу як намісника Бога на землі, звідки виводилася теза про

вищість церковної влади над світською, у посланні до папи Сікста IV Юрій Дрогобич говорить, що він опинився на папському престолі не з волі всевишнього, а внаслідок випадку – щасливого розташування космічних тіл у день його народження. У книзі подано роздуми про завдання і роль особистості в історії, значення філософії, літератури, науки, суспільного діяча, письменника, вченого. Книга написана у дусі антропоцентричних тенденцій Ренесансу, автор звеличує колосальні можливості людського розуму, інтелекту:

Обшири неба для наших очей незбагненно великі;
Розумом легко, проте, можемо їх осягнути!

Юрій Дрогобич активно використовує античні образи, ідеї, символи, апелюючи до античних філософів і мислителів. Його цілком правомірно називають родоначальником українського гуманізму.

Павло Русин з Кросна – перший гуманістичний поет України і Білорусії. Він відіграв визначальну роль у становленні ренесансної латиномовної літератури Речі Посполитої. Виходець із містечка Кросно навчався у Краківському та Грейсфальдському університетах, постійно наголошуючи на своїй національній приналежності, українському самовизначенні. Світогляд Павла Русина близький до північноєвропейських гуманістів, а не італійських, бо ідеї Відродження йшли до Польщі з Німеччини. Визначальна риса його спадщини – яскрава ренесансно-гуманістична спрямованість, синтез у ній двох начал – гуманістичного і середньовічного. 1509 р. у Відні вийшла збірка «Пісна Павла Русина з Кросна», де автор не лише визначає придаток Русин до свого імені, а й наголошує, що він «той, кого русином весь тямущий гурт залюбки йменує» [5]. Говорячи про «тямущий гурт» [5], він має на увазі еліту, що засвідчує своєрідну репрезентацію митцем ідеї національної гордості.

Павло Русин дав власне розуміння літератури як синтезу глибокої асоціативності та підтексту. Він писав, що «суть всіх творів... глибоко десь помистецьки скрита», «суть поезія досконало вміло скриває» [5]. Акцент на такій позиції є виявом гуманізму, адже подібне бачення мистецтва дає змогу кожній особистості по-своєму оцінювати його і визначати суть. Павло Русин – фактично перший український мислитель, який постійно апелює до власної біографії. Також його поетичні тексти сповнюють ностальгічні мотиви, ліричні медитації, коли він пише про далеку вітчизну – Лемківщину, що також є явищем новаторським. Вірші релігійного змісту Павла Русина присвячені прославленню біблійних осіб, церковних свят. Митець поєднує ідеї відродження античності та християнського світогляду. Християнська релігія є для нього засобом морального вдосконалення людини, шляхом для утвердження високих моральних цінностей та ідеалів. Також його перу належать вірші, присвячені створенню ідеалізованих літературних портретів, панегі-

ричні твори. Останні представляють образ гуманного правителя-філософа, патріота, ідеальної ренесансної людини. Морально-дидактичні твори Павла Русина присвячені звеличенню добродетності як найвищої риси людського характеру, бо лише вона дає людині справжню знатність, прикрашає її титулами, врешті здатна зробити героєм. Павло Русин є послідовним прихильником миру. Він цінує святий мир як символ достатку, виступає проти насильства і крові. Для нього захист рідної землі – святий обов'язок людини.

Ренесансний митець Микола Гусовський представляє білорусько-українську літературну єдність, перший гуманістичний етап білорусько-української та литовської освіченості. Його латиномовна поема «Пісня про зубра» (1523) являє собою унікальний зразок осмислення способу існування та життєдіяльності державного організму через систему образів природи. А поема «Перемога над турками під Тереховлею 2 липня 1524 р.» репрезентує реалізацію принципу доби Відродження про те, що історія – це людська драма в дії, а людина – творець національної історії. Микола Гусовський актуалізував принцип бачення національної історії як способу виховання національно свідомого та патріотичного налаштованого народу. Його спадщина репрезентує стиль своєрідного ренесансного реалізму, що поєднує висвітлення реальних фактів національної історії та естетичного їх осмислення.

Польсько-український поет Севастьян Кленович – автор поем «Роксоланія» (1584) і «Звитязство богів» (1587) – у художньому ключі осмислює феномену Вітчизни. Він розмірковує над її територіальними, політичними, духовними, культурними особливостями й традиціями. Роксоланією Севастьян Кленович називає землі Галицької та Київської Русі. Русь-Україна – це для нього «наша країна». Він звеличує русів за те, що вони вірні законам прадідів та їхній вірі. У поемі подано ряд розкішних художніх описів, багато метафор, символічних образів. Зміст твору цілком світський, спрямований на утвердження гуманістичної суті всіх ідей. Свої думки автор доводить на основі історичних відомостей. У його поемі першою ступає на руські землі муза історії Кліо. Водночас із «Роксоланією» було створено анонімний твір «Epicedion, тобто жалобний вірш, на смерть Михайла Вишневецького». Автор бачить Україну не лише як Русь, Роксоланію, а й суто Україну. Загалом польсько-український літературний контекст доби Ренесансу представлений також творами Симона Пекаліда, Йосипа Верещинського, Адама Чагровського та ін.

Літературний феномен українського Ренесансу визначається утвердженням таких ідей, як національне самоусвідомлення українського народу, гуманізм, антропоцентризм, національний патріотизм і гордість. Вони осмислюються відповідно до принципів європейського гуманізму й антропоцентризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дорощкевич В. І. Новолатинська поезія Білорусії і Литви. – Мінськ, 1979. – 231 с.
2. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII ст. – К.: Основи, 2000. – 468 с.
3. Литвинов В. Переднє слово // Українські гуманісти епохи Відродження. Ч. 1. – К.: Основи, 1995. – С. 2–8.
4. Нічик В. М., Литвинов В. Д., Стратій Я. М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні. – К.: Наукова думка, 1990. – 481 с.
5. Русин Павло із Кросна. Похвала поезії // http://litopys.org.ua/old14_16/old14_24.htm
6. Франко І. Характеристика руської літератури ХУІ–ХУІІІ століть // Європейське Відродження та українська література ХІУ–ХУІІІ ст. – К., 1993. – С. 341–349.
7. Шевчук В. Дорога у тисячу років: Роздуми, статті, есе. – К.: Дніпро, 1990. – 521 с.

Бунчикова О., магістрант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО РЕНЕСАНСА

В статтє исследується феномен українського літературного Ренесанса, определяються его хронологические границы, круг авторов, анализируются их произведения. В частности, сделано акцент на феноменах Юрия Дрогобича, Павла Русина, Себастьяна Кленовича, Николая Гусовского. Проанализировано идеи антропоцентризма, гуманизма, национального осознания и др.

Ключевые слова: *украинский литературный Ренессанс, Возрождение, Юрий Дрогобич, Павло Русин, Себастьян Кленович, Николай Гусовский, антропоцентризм, гуманизм, национальное осознание.*

Bunchikova O., The magister,
Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE PHENOMENON OF THE UKRAINIAN LITERATURE RENESSAINSE

In this article the phenomenon of the Ukrainian literature Renaissance, its chronology borders, list of the authors, their works are investigated. For exam-

ple it is underlined the phenomenon of Jurij Drogobich, Sebastijan Klenovich, Mykola Husovskij. The ideas of antropocenter, humanity, national consciousness are analyzed.

Key words: *Ukrainian literature Renaissance, Jurij Drogobich, Sebastijan Klenovich, Mykola Husovskij, antropocenter, humanity, national consciousness.*

УДК 821. 161. 2 «Повість врем'яних літ»

Бурлака Д. О., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОБРАЗ СВЯТОСЛАВА В «ПОВІСТІ ВРЕМ'ЯНИХ ЛІТ»

У статті досліджується парадигма образу князя Святослава у києво-руському літописі доби Середньовіччя «Повість врем'яних літ». Зроблено акцент на синтезі в образі книжної літописної та усної епічної традицій. Проаналізовано образ князя Святослава як концептуальне втілення ідеалу руського середньовічного воїна і правителя.

Ключові слова: *доба Середньовіччя, києворуський літопис, «Повість врем'яних літ», парадигма образу князя Святослава, книжна літописна традиція, усна епічна традиція.*

Образ правителя у середньовічній книжності є одним із найцікавіших об'єктів вивчення. Саме специфіка його відображення у книжності репрезентує пошук народом, етносом, нацією свого суспільного ідеалу. Через втілення у книжності образу лідера розкривається бачення і розуміння народом визначальних морально-етичних і суспільних категорій. Образ правителя у літературі українського Середньовіччя представляє інтерпретацію книжниками ідеального героя, наділеного кращими ментальними і державницькими рисами. Він творить історію своєї нації, будучи її керманічем і представником. Окремі аспекти образу князя Святослава вивчалися у наукових розвідках Д. Білоуса, О. Дьоміна, Д. Ліхачова, Л. Махновця, О. Сліпушко, І. Франка, В. Яременка та ін. Натомість спеціальної розвідки, присвяченої парадигмі образу князя Святослава у літописі «Повість врем'яних літ», зокрема синтезі у ньому книжної літописної та усної епічної традицій, не існує. Мета статті полягає у комплексному дослідженні концепту цього образу, специфіки його